

DREVENÝ GOTICKÝ KOSTOL VŠETKÝCH SVÄTÝCH

História a popis vnútornej výzdoby

Drevený kostol z polovice 15. storočia je najstaršou stavebnou historickou, pamiatkou, ktorá stojí na území mesta Tvrdošín.

Skôr, ako si priblížime históriu kostola, je potrebné spomenúť niekoľko základných údajov o histórii mesta.

Tvrdošín je najstaršie mesto na Orave a jedno z 20 najstarších miest na Slovensku.

V súčasnosti má 9 300 obyvateľov. Praveké osídlenie tohto územia, ležiaceho na sútoku dvoch riek a na strategickej obchodnej ceste vedúcej od Baltického mora až po Jadran, dokazujú hromadné nálezy bronzových predmetov, objavené v 19. storočí v blízkom okolí.

Bola tu colná stanica, ktorá sa spomína s veľkou pravdepodobnosťou ako Toarsin a Doardi v Zoborskej listine z r. 1111, najstaršom zachovanom písomnom dokumente Slovenska.

V listine Belu IV. z 11. augusta 1265 sa Tvrdošín už jednoznačne spomína ako Toardosina.

Mestské práva dostal r. 1369 od kráľa Ľudovíta I. a obnovený štatút mesta v decembri 1965 od vtedajšieho Krajského národného výboru v Banskej Bystrici.

Významným dňom v histórii tvrdošínskeho dreveného kostola bol 23. apríl 1995, kedy primátor mesta Ivan Šaško prevzal z rúk zástupcu paneurópskej mimovládnej organizácie EURÓPA NQSTRA so sídlom v holandskom Haagu, pána Angusa FOWLERA, diplom za r.1994 „za zachovanie a vynikajúce zreštaurovanie tejto významnej pamiatky drevenej architektúry a jej vnútorné vybavenie tradičnou ručnou prácou“. V tento deň bola odhalená aj „bronzová plaketa“ na južnom vchode do kostola, ktorá bude pripomínať nasledujúcim generáciám povinnosť aj naďalej sa starať o zachovanie tejto významnej slovenskej, ale už aj európskej kultúrnej pamiatky. Na plakete je okrem reliéfneho lineárneho zobrazenia hôr, listnatého stromu, rieky, rôznych typov architektúr a letopočtu 1994 aj kruhový nápis s textom : EUROPA NOSTRA AUSZEICHNUNG - GEFORDERT VON AMERICAN EXPRESS FOUNDATION. Plaketa váži 2,35 kg a má priemer 22,2 cm.

Na základe splnenia kritérií výnimočnej univerzálnej hodnoty bol kostol Všetkých svätých 7. júla 2008 zapísaný do Zoznamu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO a zaradený k pamiatkam svetového významu.

Tento kostol je jediným kostolom na Slovensku, ktorý má tieto obidve ocenenia.

V rokoch 1986 - 1993 prebehli rozsiahle opravy a rekonštrukcia niektorých častí stavby, sústredenie po desaťročia reštaurovaných častí mobiliáru a opätovné poskladanie celej vnútornej výzdoby, úprava terénu v najbližšom i vzdialenejšom okolí, opravy s výmenou krytiny a zakonzervovaním zvonice, bášť a oplotenia cintorína i štýlové architektonické zladenie s novovybudovaným domom smútku v období

poslednej rekonštrukcie kostolíka. Výsledkom je historicky cenný, ale súčasne aj esteticky pôsobivý urbanistický celok.

Dnešná podoba je zreštaurovaná renesančná úprava kostolíka z polovice 17. storočia, presnejšie z rokov 1650 a 1653-1654, čo je vyznačené na tráme víťazného oblúka zo strany svätyne : HOC TQ TUM OPUS PICTUM ERECTUM EST ANNO DQHINI 1653 ET 54. Raritou je barokový oltár z 2. polovice 17. až začiatku 18. storočia, ktorý nahradil omnoho starší a menší gotický oltár, ktorého fragmenty sa nachádzajú v Oravskej galérii v Dolnom Kubíne a v Múzeu krásnych umení v Budapešti, kde je aj gotický oltárny obraz Oplakávanie Krista.

Drevený kostol s neskorogotickými stavebnými prvkami zaraďujú odborníci do 2. polovice 15. storočia, hoci prvá písomná zmienka o existencii fary, a teda aj farnosti v Tvrdošíne je z roku 1395. Dendrochronologický výskum v roku 2007 posunul vznik kostola do 1. pol. 15. storočia.

Doteraz dostupná literatúra neumožňuje určiť rozsah úprav, a najmä opráv na architektúre kostola alebo jeho častí v minulosti. Zachované sú len zmienky o úpravách v rokoch 1650 - 54 a opravách v rokoch 1899, 1927, 1952, 1966 a 1971. Havarijný stav stavby, ale aj celého vnútorného zariadenia sa prehĺbil v nasledujúcich rokoch a trval až do roku 1986, kedy vedenie mesta rozhodlo o komplexnom zreštaurovaní celého historického dreveného kostola aj s mobiliárom, ale aj jeho okolia.

Kostol je dielom, ktoré esteticky pôsobí spojením viacerých druhov umenia. Vo vzájomnom súlade pociťujeme krásu architektúry, maľby aj sochárskej tvorby. Umenie majstrov niekoľkých storočí a rôznych foriem prejavu sa tu spája do jednotnej komplexnej sily. Je to dielo jedinečné, celkom pôvodné, neopakuje sa ani v príbuznej variácii. Architektúru tvrdošínskeho dreveného kostola nemôžeme zaradiť do tradičného vývoja, nie je kópiou niečoho, alebo dielom napodobňujúcim. Vychádza z čistých slohových prvkov a vyhyba sa ľudovej tradícii. Vytvára vlastné umelecké hodnoty odlišné od bežného vidieckeho prostredia. Nie je to eklecticismus, je to vytvorenie celkom novej hodnoty, ktorá priam volala po záchrane.

Celkový pôdorys s rozmermi základov približne 925 cm pod západnou stenou a 1773 cm pod severnou stenou s obdĺžnikovým presbytériom (priestorom okolo oltára) s vnútornými rozmermi 560 x 735 cm a jednoduchá priečna empóra (chórus) pri západnej stene prezrádzajú prvky ranogotické, používané na Slovensku v druhej polovici 13. storočia. Okenné otvory sakristie a východnej steny presbytéria majú už neskorogotický charakter.

Na západ otočený, pôvodne jediný lomený portál zodpovedá stavebnej praxi prelomu 14. a 15. storočia. Tento kostol bol farským kostolom ešte v polovici 17. storočia, hoci koncom roku 1610 bol postavený v centre mesta druhý, pôvodne drevený kostol, ktorý ale niekoľkokrát vyhorel tak, že z neho vždy zostala len kamenná veža. Tá sa stala základom dnešnej stavby kostola sv. Trojice v strede námestia.

V druhej polovici 17. storočia sa uskutočnili rozsiahle stavebné úpravy.

Vznikol nový hlavný archivoltový (oblúkový) južný portál a združené archivoltové okno na južnej stene, ktorým vniklo do presbytéria omnoho viac svetla kvôli zamýšľanej maliarskej výzdobe, čo celkom zmenilo pôvodnú tmavú gotickú mystiku priestoru. Na klenbe bola namaľovaná obloha s hviezdami bez

slnka a mesiaca. Na spodnej časti zaklenutia sú namaľovaní štyria evanjelisti v podobe sediacych postáv, niektorí bez atribútov, zakomponovaní do neskororenesančných kartuší (ozdobných rámov). Na bočných stenách svätyne sú vedľa seba namaľované obrazy svätcov. Nad každým obrazom je v latinčine nápis s pomenovaním : SALVATOR MVNDI (Spasiteľ sveta), dvanásť apoštolov v šiestich dvojiciach v poradí: SANCTVS PETRVS (sv. Peter) a SANCTVS ANDREAS (sv. Ondrej), SANCTVS IOANNES (sv. Ján) a SANCTVS IACOBVS (sv. Jakub), SANCTVS BARTOLOMEVS (sv. Bartolomej) a SANCTVS PHILIPPVS (sv. Filip), SANC-TVS THOMAS (sv. Tomáš) a SANCTVS IÄCOBVS (sv. Jakub-staviteľ). Na pravej strane - ST.ŠIMON (sv. Šimon) a S.IVDAS THADEVS (sv. Juda Tadeáš, nápis, spomínaný v nasledujúcom odseku, S.MÄTTHAEVS (sv. Matúš) a S.MATHIAS:(sv. Matej) a na konci - SANCTVS PAVLVS (sv. Pavol). Na začínajúcom a koncovom obraze (Spasiteľ sveta a sv. Pavol) sú znázornené v pozadí aj krajiny so stromami a architektúrou.

Medzi dvojicami svätcov na vnútornej strane južnej steny pod archivoltovým oknom je namaľovaný nápis: LAETATVS SVM NOBIS QVAE DIXT.SVNI MIHI IN DOMVM DOMINI IBIMVS.PSAIII CXXI, čo v slovenskom preklade znamená : ZARADOVAL SOM SA, KEĎ MI POVEDALI : "PÔJDEME DO DOMU PÁNOVHO". Žalm 121. Aj keď je slovenský preklad správny, latinský nápis v kostole je chybný a správne má znieť a vyzerat' takto: LAETATVS SVM IN HIS, QVAE DICTA SVNT MIHI: IN DOMVM DOMINI IBIMVS. PSALM. CXXI. K omylom pravdepodobne došlo pri domal'ovávaní chýbajúcich zvetraných častí latinského textu na poškodených tabuliach.

Cez dve okná nad južným portálom i cez otvorené dvere samotného portálu preniká svetlo na obraz sv. Juraja v zbroji i na koni (cválajúcom smerom doprava), zabíjajúceho kopijou draka, namaľovaný vpravo od víťazného oblúka, ktorý oddeľuje priestor svätyne s presbytériom od lode kostola. Všetky obrazy sú orámované rolverkovým a pletencovým ornamentom a oddelené korintskými stĺpmi. Na ostatných plochách a najmä na bočných emporách sú renesančné úponkové ornamenty. Najpôvabnejšie sú rozvinuté okolo zvieracieho motívu dvoch levov s esovité zahnutými chvostami nad chrbtami a vyplazenými jazykmi v otvorených tlamách - oproti južnému vchodu, t. j. na severnej empore.

Pozoruhodný a výtvarne zaujímavý je rovný kazetový strop v lodi kostola, pozostávajúci zo 49 ornamentálnych ružíc, z ktorých každá je iná napriek tomu, že sedem z nich bolo treba počas rekonštrukcie dotvoriť. Staršie odborné materiály spomínajú, že pôvodne bol celý strop z ornamentálnych ružíc, ale drevokazná huba a červotoč počas stáročí zničili tie pri obvodových stenách.

Roku 1654 boli zhotovené maľované stallum - lavica pre významnejších hostí a neskororenesančná kazateľnica v tvare polovičného osemhranu s tromi zachovanými soškami evanjelistov (aj so zvieracími atribútmi), oddelenými od seba tiež korintskými stĺpmi v poradí zľava: Matúš, Lukáš a Ján. Soška Marka sa nezachovala. Pod každou soškou je ešte okrídlená hlavička anjeličky.

Počas zmien ideologického charakteru - v procese proti reformácii bolo treba interiér kostola upraviť podľa nových zámerov rekatolizácie, a tak bol sem inštalovaný obrovský, ohurujúci barokový oltár. Zmenený bol aj titul kostola, čo podčiarkuje oltárny obraz všetkých svätých - olej na plátne - v popredí s Ignáčom z Loyoly, zakladateľom jezuitizmu. Plocha obrazu je rozdrobená na množstvo geometricky

radených postáv v štyroch horizontálnych pásoch nad sebou. V hornom oblúku je namaľovaná biela stuha a na nej nápis : GLÓRIA HAEC EST OMNIBUS SANCTIS EIUS Psal: 149. V slovenčine to znamená: Táto sláva patrí všetkým jeho svätým, žalm 149. Jednotlivé drevené ozdobné súčasti oltára a sochy okolo obrazu sú bez polychrómie, čo dnes pôsobí atraktívne, lebo máme možnosť vnímať krásu čistého lipového dreva a čistú rezbu tak, ako tvorcovia ešte pred pomalovaním sôch. Na druhej strane je to dôkaz, že po dokončení dobových prestavieb a tým aj stavebného vývoja kostola v 18. storočí, už nikdy nezostalo toľko finančných prostriedkov na dokončenie výzdoby „starého“ kostola po vybudovaní nového — kamenného v r. 1766-70 v strede námestia.

V oltárnej nadstavbe nad obrazom je súsošie korunovania Panny Márie s adorujúcimi anjelmi a svätcami: v strede pod baldachýnom na obláčku stojí Panna Mária, nad ňou v podobe holubice sa vznáša Duch svätý, vpravo stojí Boh Otec a vľavo - Boh Syn, vedľa nich stoja anjeli s kopijami a ďalej od nich ešte ďalší štyria svätí, po dvaja z oboch strán. Pri štyroch korintských stĺpoch, ktoré tvoria základnú architektúru oltára, stoja sochy zľava v poradí : sv. Ján, sv. Barbora a sv. Justína, vpravo potom sv. Margaréta, sv. Mária Magdaléna a sv. Matej. Súčasťou sochárskej výzdoby oltára okrem spomínaných sôch sú aj rôzne rezbárske ozdoby s rastlinnými a mušľovými motívmi ako aj 9 okrídlených hlavičiek anjeličiek : jedna pri nohách sochy Panny Márie, po jednej pri nohách sôch Boha Otca a Boha Syna, dvojice okrídlených hláv anjeličiek s mušľovou ozdobou — nad hlavami svätíc z ľavej a pravej strany oltárneho obrazu, a po jednej hlavičke majú pilastre, na ktorých stoja sochy sv. Jána a sv. Mateja. Zdá sa, že polychrómovaný obetný stôl so skrinkou - bohostánkom, ako aj polychrómovaná soška na podstavci s ukrižovaným Ježišom boli prinesené dodatočne a sú z novšieho obdobia. Celý oltár stojí na kamennom stupňovitom podstavci, korešpondujúcom s kamennou podlahou celého kostolíka, ktorá bola objavená po odstránení zvyškov drevenej, drevokaznou hubou zničenej podlahy.

Za barokovým oltárom je na doskovom obložení východnej čelnej steny namaľovaná chrámová opona, ktorá symbolicky delí namaľovanú oblohu na polovice, čo môže súvisieť s oltárnou tematikou ukrižovania a so staršou koncepciou oltárneho priestoru.

Zaujímavých je aj dvoje ťažkých, pôvodne tiež ornamentmi pomalovaných vchodových dverí s kovanými železnými madlami v tvare šesťlupeňových kvetov a kovanými historickými pružinovými zámkami, ale aj maľované dvere sakristie.